

SİYASET DEVLETİ*

Dr. Emir KAYA**

* Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK-ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.

** Anayasa Mahkemesi Raportörü.

ÖZ

“Hukuk devleti” terimini farklı açılardan ele alan çalışmanın amacı, bu kavramın Türkiye özelinde sosyal gerçekliğini ve geçerliliğini tartışmaktır. Hukuk, salt mevzuat ve formalite kapsamında değil, düşünce ve davranışları şekillendiren bir tavır ve tutum olarak görülürse, hukuk devleti de bu tavrın hakim olduğu devlet olacaktır. Hukuk tavrı, kişilerin ince-kaba, açık-gizli benlik kaygılarına takılmadan, “benimseme” ve “kendinden ayırma” duygularının etkisi altında kalmadan, hakkaniyet odaklı hareket etmesidir. Hukuk tavrının karşıtı olarak yansıttığımız siyaset tavrında ise kişiler, kuşatıcı hakkaniyet ve genel iyilik dışındaki amaçlara yönelmekte ve önlerine çıkan şeyleri bu amaçlar doğrultusunda araçsallaştırmaktadır. Siyaset devleti, böyle tavır ve tutumların egemen olduğu bir kültürü, o kültürün sahne olduğu toplumsal ve devletsel olguları ifade etmektedir. Bu anlamda Türkiye bir hukuk devleti değil, siyaset devletidir.

Anahtar Kelimeler: Devlet, hukuk, siyaset, politik realizm, sosyo-legal realizm, hukuk kültürü, hukuk psikolojisi.

RULE OF POLITICS

ABSTRACT

Rule of law is presented as one of the pillars of good governance. However, law is not a self-generating phenomenon; its concretisation is made by humans. What makes difference at this point is the basic attitude of legal actors, in fact of all persons involved in the legal world, that is, whether they are justice-oriented or self-oriented. Justice-orientedness relies upon an ontological perspective in which humanity is inseparable. There cannot be any real good for one party when another party or the whole is fundamentally harmed. Rule of law is meaningful only in such a mental framework. Otherwise, law and justice are to become victims of rule of politics, in which participants demonstrate all the subtle and crude, individual and collective forms of destructive selfishness.

Keywords: Political realism, legal realism, rule of law, politics, human nature and psychology, legal culture, legal attitude and behaviour, Turkish law and society.

“*Hukuk devleti*”, gerek ülkemizde gerekse dünyada kendisine referans değeri atfedilen kavramlardan biridir. Peki, hukuk devletinin anlamı ve bu anlamın gerçekliği nedir? Bir disiplinin kavramlarının başka bir disiplinde farklı anlamlar taşıyabildiğini biliyoruz. Örneğin, “X” tıpta “ölü”, matematikte ise “meçhul” demektir. Bu basit örnek ışığında, hukuk devletinin, dahası “*hukuk*” ve “*devlet*” kavramlarının hukukta ve felsefede aynı boyutlarda anlaşılmadığını not düşmekle başlayalım. Tabiidir ki baskın olan hukuk devleti tanımı, fiiliyatta hükmetme gücüne sahip olanın tanımı olagelmıştır. Biz bu çalışmayla, mevcut tanım ve anlayışa alternatif bir boyut katmak çabasındayız. Hukukun ve siyasetin çeşitli anlamlarını incelemekte, uygulamada hangisinin ağırlık kazandığını araştırmaktayız.

Hiçbir devletin ya da toplumun özünün hukuk devleti gibi teorik malzemelerle anlaşılması mümkün değildir. Zira devlet sistemi hangi kuram üzerinden tartılırsa tartılsın, realite derinlerde hep insan doğasına bağlıdır. Konu bu derinlikte ele alındığında, insan doğasının devlet ve toplum aynalarında nihaysiz yansımaları olduğunu fark etmekteyiz. Bu yansımalar bazı psikolojik tavırlara karşılık gelmektedirler; öyle ki yaygınlık kazandıklarında birer sosyal vaka olarak bile değerlendirilebilirler.

Bu çalışma; devletin ana dinamikleri olarak kurumları ya da kuralları değil, başlıca iki tavrı öne çıkarmaktadır: siyaset tavrı ve hukuk tavrı. Burada ne hukuktan kasıt kanunlardır ne de siyasetten kasıt partilerdir. Kasıt, birer akademik disiplin olarak siyasal bilimler ve hukuk da değildir. Kuramsallaştırılan bu iki tavır aracılığıyla; resmiyet ile gayri resmiyet arasında salınan insan davranışları incelenmekte, Türkiye’nin kültürel bir analiz ışığında nasıl bir devlet görüntüsü sergilediği sorgulanmaktadır: Hukuk devleti mi, siyaset devleti mi?

Çalışmamız şu bölümlerden oluşmaktadır: Hukuk devleti teriminin kritiği, siyaset ve hukuk kavramlarının ayrı ayrı incelenmesi, önce insan benliğinde sonra Türkiye bağlamında siyaset ve hukuk tavırlarının nasıl hayat bulduğunun sergilenmesi.

HUKUK DEVLETİ

Hukuk devleti (*rule of law*) prensibi pek çok benzeriyle paralel olarak Aydınlanma dönemi Avrupa'sında oluşmuştur.^[1] Kadim kültürlerde ve filozoflarda bu prensibin farklı artikülasyonlarına rastlamak mümkündür. Örneğin, Romalı devlet adamı ve düşünür Çiçero, tamamen kanunla doldurulmuş bir devlet örgütü tahayyül etmiş ve her bireyi kanunun altına konumlandırmıştır.^[2] Avrupa'da modern çağlarda ise hukuk devleti, en yalın haliyle Rex lex (*Kral kanundur*) kabulünden Lex rex (*Kanun kraldır*) kabulüne geçişi ifade eder. Bu dönüşümün en erken izleri İngiltere'de görülmektedir:

17 ve 18. yüzyıllardaki mutlak otorite, yurttaşlarının her işine karışmayı, haklarını dilediği gibi kısıtlamayı toplumsal bir gereksinme sayıyordu. O dönemlerde “*kralın gücünün hukuki bir sınırı vardır*” görüşünü savunmak kolay değildi. İlk defa İngiliz hukukçusu Lord Coke (1522-1634), krallığın mutlak egemenlik savına karşı hukukun üstünlüğü ilkesini savundu.^[3]

Burada bazı açıklamalara ihtiyaç vardır: İngilizcedeki “*supremacy of law*” ibaresi semantik olarak “*rule of law*” dan pek de uzak değildir. Birincisi Türkçeye “*hukukun üstünlüğü*”, ikincisi ise “*hukuk devleti*” olarak çevrilmiştir ki; çevirilerin ikinci kısmı doğrudur. Fakat “*hukuk*” kısmını sorgulamak gerekmektedir. Zira “*law*” İngilizcede hem “*kanun*” hem de bir adalet vurgusu taşımaksızın “*bir meslek olarak hukuk*” anlamına gelmektedir. “*Rule of law*”taki “*law*” birinci anlamdadır. “*Law*” Türkçede hakkaniyet ve adalet anlamlarını muhteva eden “*hukuk*”a karşılık gelmez. Zira Türkçede “*hukuk*” aşkın bir anlamı ve etkiyi bünyesinde barındırır.^[4] Diğer taraftan, İngilizcede de “*law*” kelimesi Türkçede “*kanun*” ya da “*yasa*” kelimelerinin sahip olmadığı bir semantik güce ve otorite hissine sahiptir. Zannediyorum bu etki benzerliği nedeniyle “*rule of law*” un tercümesinde “*kanun devleti*” yerine “*hukuk devleti*” tercih edilmiştir. Oysa yalın olarak düşünülürse, “*law*” ve “*hukuk*” kelimelerinin anlamlarının birbirinden uzak olduğu görülecektir.

Hukuk şöyle tanımlanmıştır: “*Toplumun düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü, tüzé*”; “*Bu yasaları konu alan bilim*”; “*Yasaların ceza ile ilgili olmayıp alacak verecek vb. davaları ilgilendiren bölümü*” ve

[1] Tamanaha, Brian Z. On the Rule of Law: History, Politics, Theory. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

[2] Cicero, Marcus T. The Republic and, the Laws. Oxford: Oxford University Press, 1998.

[3] Adal, Erhan. Hukukun Temel İlkeleri. İstanbul: Legal, 2011, s.13.

[4] İngilizcedeki bu açığı uygulamada kapatmak için Dworkin “*law as integrity*” kavramını ortaya atarak “*law*” u etiğe bağlamaya çalışmıştır. Bakınız: Dworkin, Ronald. Law's Empire. Cambridge: Belknap Press, 1986.

“*Haklar*”.^[5] Görülüyor ki, hukukun orijinal tanımı en sona bırakılmış, galat-ı meşhur halindeki kullanımı ise en öne alınmıştır. Hukuku, yasalar ve tüze olarak düşününce “*rule of law*” un “*hukuk devleti*” şeklinde tercüme edilmesinde sorun yoktur. Fakat hukuk, haklar olarak düşünülüp adaletin tecellisi derinliği içerisinde ele alınırsa, “*hukuk devleti*” kesinlikle “*rule of law*” un karşılığı olmaz. “*Hukuk devleti*” kısmen “*Rechtsstaat*” ile örtüşmektedir.^[6] “*Rule of law*” un karşılığı ise “*yasayla yönetim*” dir.

Bu çerçevede öncelikli hata, kavramın tarihsel arka planından koparılmasıdır. Avrupada sınırsız ve keyfi güce karşı gelişmekte olan “*hukuk devleti*” anlayışı orta çağda Osmanlı Devleti’nde en mükemmel kıvamındaydı. Kanuni devrinin Şeyhülislamı Ebussuud Efendi’nin (1490-1574) ifade ettiği “*Padişah emriyle na-meşru olan nesne meşru olmaz.*” gibi net prensiplere dayanan binlerce icraat zaten padişahın mutlakiyeti gibi bir anlayışın olmadığını aşıkaret eder.^[7] Yazılı ve yazısız kanunlara istinaden padişahların azledilebildiği, hatta katledilebildiği bir geçmiş varken “*hukuk devleti*” teriminin yeni bir şeymiş gibi tercümeyle devşirilmesi bir garabettir. İslamiyet’te şeriat olarak adlandırılan hukuk anlayışı, halife de dahil olmak üzere tüm şahısların üstündedir ve yüzlerce yıl süren bu anlayış Osmanlı hukukunun ve devletinin temeli olmuştur. Kısacası, Osmanlı Devleti’nde “*rule of law*”, yani yanlış olarak “*hukuk devleti*” diye çevrilen, aslında nomokrasi (*kanunla idare*) kelimesiyle ifade edilmesi gereken, belli bir hukuk algısından neşet eden kanunların üstün olduğu idare tarzı zaten vardır.

Osmanlı, şeklen monokratik (*örfi unsur*), esasen nomokratiktir (*şeri unsur*). Osmanlı’da olmayan şey demokrasidir. Demokrasi ve nomokrasi aynı şey zannedilirse de değildir. Örneğin, Kaliforniya’da 2008 yılında referandum yoluyla anayasal değişikliğe gidilmiş ve evliliğin sadece kadın ve erkek arasında olacağı halkın oyuyla kararlaştırılmıştı. 2010 yılında yargıç Vaughn Walker, Perry ve Brown davasında, bahsi geçen değişikliği anayasaya aykırı bulmuş, iptal ederek

[5] Makaledeki tüm tanımlar için bakınız: Türk Dil Kurumu. Büyük Türkçe Sözlük. <http://tdkterim.gov.tr/bts/> Son Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2013.

[6] Hukuk devleti teriminin “*rule of law*” un değil “*Rechtsstaat*” in tercümesi olduğu ve bu nedenle yerinde olduğu iddia edilebilir. Bakınız: Sancar, Mithat. “*Devlet Akli*” Kıskaçında Hukuk Devleti. İstanbul: İletişim, 2012, s.32. Oysa “*Rechtsstaat*” taki “*Recht*” kelimesi Türkçedeki gibi -ya da Türkçeye Almancadan geçtiği gibi- bir kanun=hukuk anlayışından beslenmekte, gerçekte aşkın değil somut bir anlama dayanmaktadır. Kavramın tarihsel ve kurumsal arka planı ile güncel vurguları incelendiğinde bu konuda tereddüt kalmamaktadır. Nitekim “*Rechtsstaat*” in da felsefi temeli daha önce atılan “*rule of law*” un Almanca tercümesi olması kuvvetle muhtemeldir.

[7] Akgündüz, Ahmet. İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyâtı. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2011.

uygulanamaz kılmıştır.^[8] Burada nomokrasi demokrasinin üstüne çıkmıştır. İsviçre'deki minare yasağında ise tam tersini görüyoruz.^[9] Referandum öncesinde Katolik rahiplerin, parlamento çoğunluğunun ve en önemlisi hükümetin itirazlarına rağmen minare yasağı halkın oy çokluğuyla kabul edilmiştir. Merkezi Cenevre'de yani İsviçre'de bulunan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin 2010 yılında bu değişikliği islamofobik bularak kınamasının dahi bir etkisi olmamıştır. Görüldüğü gibi bu senaryoda, demokrasi bir çoğunluk hegemonyası karakterine bürünmüş ve hukukun özü açısından şaibeler oluşturmuştur. Her iki senaryoda da demokrasi ve nomokrasi birer yaklaşım olarak mücadele halinde olmakla beraber, sonuçta galip gelen görüş adeta iki cihetten de meşruluk kazanmaktadır. Bu sonuç, gücün tabiatında vardır.^[10] Gücün sosyal hayattaki etkisi fikri planda sapmalar oluşturabilmekte, adlandırmaları geçersiz ve gereksiz kılabilir. “*Hukuk devleti*” de benzeri meşrulaştırma olgularından nasibini alarak sık sık temelsiz ve anlamsız bir adlandırmaya dönüşebilmektedir.

Gerek demokrasi gerekse nomokrasi, hatta tüm rejimler ve sistemler, insan manipülasyonlarının, ilke koyma ve uygulama aşamalarındaki stratejilerinin sahasıdır. Zaten “*hukuk devleti*” teriminin en problemlisi kısmı da budur. Sıklıkla “*İnsanlar tarafından değil kanun tarafından idare*” (*Government by law and not by men*)^[11] şeklinde formüle edilen bu terimde göz ardı edilen çok basit bir nokta vardır: Kanunla idareyi yapacak olanlar da insandır. Yani idare yine insanlara göre hayat bulacaktır. Onların özelliklerine tabi olacaktır. İnsanların -insanlara tabi olunamayacağı gerekçesiyle- insanlarca tabi olunacak ve uygulanacak kanunlar yapması bir açmazdır. Kanunun yapılması ve uygulanması aşamalarında insanlık özelliklerinin devreye girmeyeceğini varsaymak makul ve mümkün değildir.

İnsanların hareket alanını sınırlayıp keyfilğini engellemek amacıyla kanun yapılması kanun tarafından idare edilmek anlamına gelmemektedir. Bu girişim sadece kanunu yapanları (*yasama-yürütme*) uygulayanların (*yürütme-yargı*) görünürde üstüne koymaya yarar. Yine görünürde kanunları yapanları seçen halk en üste konmuş olur. Gerçekte ise tüm kesimlerin çok iyi bildiği ve kurtulamadığı klikleşmeleri, çatışmaları ve diğer komplikasyonları doğurur. Kurumların ve kişilerin arasında muğlak, karmaşık, çok yönlü ve çok katmanlı bir iletişim

[8] Johnson, Lori A; Uradnik, Kathleen; Hower, Sara B (ed.). *Battleground: Government and Politics*. Santa Barbara: AB-CLIO, 2011.

[9] Cramme, Olaf; Diamon, Patrick (ed.). *After the Third Way: The Future of Social Democracy in Europe*. London: I.B.Tauris, 2012.

[10] Thucydides (*Trans. Paul Woodruff*). *On Justice, Power and Human Nature*. Indianapolis: Hackett, 1993.

[11] Raz, Joseph. “*The Rule of Law and Its Virtue*” *Readings in the Philosophy of Law*. Culver, Keith (ed.). Ontario: Broadview Press, 1999, ss. 13-27.

ve rekabet alanı açar ki; bu iletişim ve rekabet “*hukuk*” kelimesiyle ifade edilmekten çok uzaktır. İşleyiş, yine, her zaman ve her yerde insan tarafından, insana bağlıdır. Daha doğrusu, insan karakterine ve doğasına bağlıdır. “*Hukuk devleti*” teriminin felsefi yanlışlığı, politik zayıflığı ve hukuken faydasızlığı tam da bu nedenledir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi’nin 50 yıllık tarihi boyunca verdiği kararlar bu düşüncemizi pekiştirecek mahiyettedir. Kararlarda “*hukuk devleti*” tanımının sıklıkla “*hukuk*” kelimesi kullanılarak yapılması işaret ettiğimiz sorun nedeniyledir.^[12] Literatürdeki çoğu tanım da aynı kusur görülmektedir.^[13] Velidedeğlü’ndan iktibas edilen bir örneği sunalım:

Devleti yöneten iktidar sahiplerinin egemenliği karşısında, kişilere bağımsız bir haklar ve özgürlükler çevresi, alanı tanıyan ve iktidar sahiplerince bu haklara yapılacak müdahale ve saldırılara karşı bağımsız yargı güvencesi olan ve iktidar sahiplerinin bu hak ve yetkilerini, anayasa ve hukukun temel ilkelerine uygun biçimde kullanmasını sağlayan devlet biçimi, hukuk devletidir.^[14]

Bu gibi tanımlardan çıkan anlam şudur: Hukuk devleti hukuk devletidir! Hukuku hukukla tanımlama çabaları, kavramın aslında özünden kopmuş olduğunun ve pratiğin tanımlayıcı gücünün delilidir. Pratikteki tanım, kavramı pratiğiyle dilediği gibi tanımlayana tabidir. Bu şekilde tanımlanan bir kavramda -hukuk devletinde- ulvi, ortak ve sabit bir değer bulmak kolay olmayacaktır.

Göksu, Anayasa yargısı bağlamında siyaset ve hukuk etkileşimini incelediği çalışmasında literatürün “*yetkinin sınırlılığı*” kavramı üzerinde yoğunlaştığını başarıyla sergiler.^[15] Bu açıdan bakıldığında, hukuk devletinde herkesin yetkilerinin sınırlandığı bir düzenin öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Fakat bu teorik çerçevenin reel hayat boyutunda sürekli devam eden, hukuk devleti sorunsalını çözmeyp aslında daha da büyüyen bir tartışma vardır: Sınırların nerede çizi-

[12] E:1962/221 K:1962/86 sayılı kararda şu cümleye yer verilmiştir: “*Hukuk Devletinin temel unsuru bütün devlet faaliyetlerinin hukuk kurallarına uygun olmasıdır.*”. E:2012/80 K:2013/16 sayılı kararda ise şu ifadeler vardır: “*Anayasa’nın 2. maddesinde belirtilen hukuk devleti, insan haklarına dayanan, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, eylem ve işlemleri hukuka uygun olan, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek egemen kulan, Anayasa’ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, hukuku tüm devlet organlarına egemen kulan, Anayasa ve yasalarla kendini bağlı sayan, yargı denetimine açık olan devlettir.*”.

[13] Bakınız: Çoban, Ali R; Canatan, Bilal ve Küçük, Adnan. Hukuk Devleti: Hukuki Bir İlke, Siyasi Bir İdeal. Ankara: Adres Yayınları, 2008.

[14] Özok, Özdemir (Ed. Ahmet Zeki Bulunç). Panel: Hukuk Devleti Gerçeği, 19 Şubat 2009. Ankara: Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2009, s. 26.

[15] Göksu, Hasan T. “*Siyaset ve Hukuk Arasında Anayasa Yargısı: Kendini Sınırlama İlkesi (Judicial Self-Restraint)*” Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan. Ankara: Anayasa Mahkemesi, 2012.

leceği. Sınırları çizecek olanlar ile çizilecek olanlar aynı olduğu için, hukuki tarafsızlığın tersine, büyük ölçüde tarafgirlikle şekillenen bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Sınırları tespit etme, daraltma, genişletme.. çabaları kısaca tek kelimeyle izah edilebilir: Siyaset. Diğer bir ifadeyle, hukuk devleti de, onun gereği sayılan gücün sınırlanması da siyasetin izindedir. Yasaların kuramsal yapısı ve beklentileri bu alanda kaçınılmaz olarak çökmektedir. “*Hukuk devleti*” siyasetleşmekten, siyaset doğurmaktan ve kendini nakzetmekten kurtulamayacak bir arayışa ve kuru bir söyleme dönüşmektedir.

Peki, böylesine basit bir açmaz içindeki bir kavram nasıl bu kadar yerleşik bir norma dönüşmüştür? Gerçekte, “*hukuk devleti*” kavramı bir yanlış tercüme ya da teorik yüzeysellik kurbanı değildir: Siyaset kurbanıdır.^[16] Şöyle ki, hukukun önce devlet çerçevesine sıkıştırılması, sonra kanunlara indirgenmesi başlı başına bir siyasi hamledir. Siyasi gücün sahiplerine ve temsilcilerine doğal bir meşruiyet bahşetmeye yöneliktir. İster devletin halk gözündeki itibarını yüceltmeye ve sabitlemeye, isterse kanunlarla meşgul olanları kendilerine tayin edilen sınırlar içinde rahatlatmaya matuf olsun: Kanunların hukukmuş gibi lanse edilmesi bütün hukuksuzlukların başıdır. Hukuku hayatın genişliği ve mutlak dinamizmi içinde düşünmek gerekirken, önce gücün söylemine bağlamak, sonra kanunlarla durağanlaştırmak ve genelleştirmek en iyimser ifadeyle kolaycılıktır. Elbette bu eğilimin bir açıklaması vardır; fakat ortaya çıkan görüntüye katiiyen “*hukuk devleti*” denilemez, en fazla “*yasa devleti*” denebilir. O da, ancak yasalara uyulursa...

Bu eleştiri ve gözlemler ışığında, “*hukuk devleti*” kavramının realitesinin sadece politik olarak kullanılabilirliği olduğunu, bunun dışında bir realitesinin olmadığını ve olamayacağını söyleyebiliriz. Kavram, Augustinus’un tasvir ettiği “*Tanrı’nın Şehri*” (*De Civitate Dei*) gibi bir ideale paralel düşünülebilir.^[17] Bu nedenle, bir devleti “*hukuk devleti*” olarak tarif etmek dünyayı “*cennet*” olarak tarif etmeye benzer. Şüphesiz ki, bu hamasi ve ölçüsüz bir tarif olacaktır. Bu nedenle, ütopyik ve politik “*hukuk devleti*” söylemlerinden sosyo-legal gerçeklik doğrultusunda uzaklaşmak gerekmektedir. Gerçek, siyasidir.

[16] Žižek, politikanın gerekirse depolitize olarak doğallaştığını, bu yolla bile olsa etkinliğini ve yayılımını devam ettirdiğini savunur. Bu gözlem, bize hukukun bütününe apolitik görüntü ve iddialar altında bir politikadan mı ibaret olduğu sorusunu sordurmaktadır. Geniş bir analiz için bakınız: Žižek, Slavoj. *The Ticklish Subject: The Absent Centre of Political Ontology*. London: Verso, 2000.

[17] Augustine (*Trans. Marcus Dods*). *The City of God*. Peabody: Hendrickson Publishers, 2009.

SİYASET

Siyaset, “Devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş veya anlayış” şeklinde tanımlanmıştır. Tanımdaki özel oluş, öznel oluşu yani nesnel olmayışı ifade eder. Zira devlete ilişkin görüşler sosyal hayatın spesifik alanlarına hapsolmayıp geneldirler. Siyasi partiler de genele dair öznel görüşleri savunurlar. Siyaset, ayrıca “yurt yönetimi” olarak tanımlanmıştır. Burada bir yönetimin mevcut durumu siyasetin kendisi olarak düşünülmüştür. Mükemmel olmayan bu iki tanım, iki yaklaşıma karşılık gelir. Birincisinde, yani tanzimi siyasette, yakın yahut uzak geleceğe yönelik hedefler ve hedeflere ulaşma stratejileri söz konusudur. İkincisinde ise, mevcut hedefler ve eylemler siyaset adı verilen bir mantık örgüsü içinde tarif edilir. Elbette ki, bu iki tanım reel hayatta beraber işler. Ne bir siyasi görüş sadece fikir planında kalmak ister ne de yönetimdeki-lerin icraatları onların dünya ve devlet görüşünden bağımsız olabilir.

Siyaset (*ya da siyasa*) kelimesi Arapça kökenli olup, aynı kökten gelen “seyis” kelimesi hem dilimizde hem de aynı anlamda olmak üzere İngilizcede (*syce*) ve Fransızcada (*sais*) kullanılmaktadır.^[18] Siyasetin orijinal anlamı, at bakımı ve terbiyesidir. Terim anlamı itibariyle; İbn Mukaffa, Mesudi, Farabi, İbn Teymiyye gibi kadim düşünürlerin eserlerinde bu kavramın devlet işlerine yönelik esaslar çerçevesinde tartışıldığını görüyoruz. Bu tartışmalarda siyaset, daha ziyade iktidarın şekli ve iktidarda olanın eylemleri kapsamında ele alınmıştır. Günümüzde ise, birbirleriyle yarışan oluşumların iktidara yürüme çabaları bağlamında da düşünülmektedir. Bu anlam genişlemesi 19. yüzyılda Osmanlı topraklarındaki muhtelif güç mücadeleleri hengamında vuku bulmuştur.

Siyasetle eşanlamlı olarak kullanılan politika kelimesi de eski Yunan’daki orijinal “*kentin/devletin işleri*” anlamını aşarak semantik bir dönüşümden geçmiştir. Kelime şöyle tanımlanmaktadır: “Devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü”; “Bir hedefe varmak için karşısındakilerin duygularını okşama, zayıf noktalarından veya aralarındaki uyumsuzlıklardan yararlanma vb. yollarla işini yürütme”. Bu tanımlar, İtalyanca *politica*’nın Türkçesi olan politikaya karşılık gelmektedir. Bir de İngilizce *policy*’nin karşılığı olarak Türkçeye geçen politika vardır ki, onun da manası şu şekilde verilmiştir: “Belirlenen amaç veya hedeflere ulaşmaya yönelik karar ve eylemler bütünü”.

Tarifler ışığında iki tür siyasetten/politikadan bahsedebiliriz: Açık ve kapalı. Birincisinde açığa vurulan bir amaç ve bu amaca uygun tedbirler; ikincisinde

[18] İngilizce’de yine “seyis”e karşılık gelen groom kelimesinin fiil hali de “hazırlamak” (*damadı düğüne, adayı seçime vb.*) anlamına gelmektedir ki, bir anlam transferi söz konusu olabilir. İki kelimenin de hayvan bakımıyla ilgili olması siyasetin doğal içgüdülerle bağlılığı tezini güçlendirmektedir.

ise şeffaf olmayan bir amaç ya da açıklanan amaçla birebir örtüşmeyen alt stratejiler söz konusudur. Tüm tarifler şu iki unsurun ortaklığında birleşmektedir: amaç ve araç. Bunları siyasetin kelime anlamından hareketle örneklendirelim: Kısa vadede amaç atın bakımlı olmasıdır. Orta vadede amaç attan elde edilecek faydadır (*sürat, rahatlık gibi*). Uzun vadede ise at nihai bir amaç uğruna araçsallaştırılmaktadır. Dikkat edilirse, sürecin başında tüm dikkatin verildiği (*yemlenen, kaşağılanan vs.*) ve amaç gibi görünen, sürecin ortasında araç (*savaş ya da yarış malzemesi olarak*), sürecin sonunda ise feda edilebilecek bir nesne haline gelmektedir. Tasvir edilen üçlü şu üçlüye karşılık gelmektedir: yöntem, öngörü, gaye. Yani; atla ilgilenme yöntemi, atın istenen kıvama geleceği öngörüsü, savaşta yahut yarışta muzaffer olma gayesi...

Varlıkları araçsallaştırarak yakın hedefler üzerinden nihai amaca ulaşmaya çalışmak: Siyaset mekanizması zannediyorum bu tarifile özetlenebilir. Dikkat edilirse, burada nihai ve büyük amacın, yoldaki küçük hedeflerin ya da tüm süreçte izlenecek yöntemlerin iyiliği/kötülüğü, doğruluğu/yanlılığı, güzelliği/çirkinliği söz konusu edilmemektedir. Verilen nötr bir tanımdır ve bu tanımda ahlakın pozitif yahut negatif olarak yeri yoktur. Nihai amaç adil mi? Yoldaki hedefler iyi mi? Yöntemler doğru mu? Siyasetin asli tarifi bu hususlardan bağımsızdır. Cevap ne olursa olsun siyaset mekanizması işler.

Bununla beraber, mutlaka vurgulanması ve ayırt edilmesi gereken başka bir nokta vardır: Her ne kadar siyasetin sunulan bu tanımı nötr olarak görülebilirse de, siyasetin hiçbir hali nötr olamaz. Eğer amaç varsa, o amacın bir de tersi söz konusudur ki, ona nispetle amaç her zaman taraf hükmündedir. Ve taraf faktörünün devreye girmesiyle ahlak sorusu konuya dahil olur. Ahlak sorusu ise ancak insan doğasına bağlı olarak ele alınabilir.

Formülümüzün anahtarı nihai amaç, nihai amacın da anahtarı insan doğasıdır. Kritik soru şudur: İnsanda yer tutan en derin arzu ve gaye nedir? İnsan özünde iyi midir, kötü müdür? İşte bu soru, tüm siyaset felsefesinin çekirdeğini oluşturmaktadır. Çünkü bu soruyla zımnen şu söylenmiş olmaktadır: İnsanın en derin arzusuna nispetle tüm istekler, işler, eylemler, girişimler.. siyasetten ibarettir. İnsanın doğası neyse, tüm hayatı da o doğanın kendini gerçekleştirme siyasetidir.

Siyaset biliminde realizm olarak anılan teoriye göre, insanın bencillik (*başkası gözünden bakılırsa, kötülük*) damarı esastır. Hobbes'un (1588-1679) "*Herkesin herkesle savaşı*", "*İnsan insanın kurdudur.*" gibi ifadeleri bu felsefenin vecizeleridir.^[19] Özünde bu kadar yalın olan bir iddia, sosyal hayatta her türlü kombinasyona açıktır. Bencilliğin sadece tahripkar yahut sadece fiziksel varlıkla sınırlı bir görüntü sunacağını varsayamayız. Hoş görünümlü bencillikleri kolayca

[19] Hobbes, Thomas. Leviathan. Oxford: Oxford University Press, 1998.

hayal edebiliriz. Kişilerin kendi vücutlarının ötesinde birleşme ve bizleşme suretiyle yeni ve kolektif bir benlik kazanmasını da hayal edebiliriz. Nitekim Wolff, devletleri aynı minval üzere yekdiğerinin kurdu olan büyük bireyler olarak kabul eder.^[20] Demektir ki, benlik dinamiktir; algılamının boyutları değişince benliğin de boyutları değişmektedir.

Milattan önce 4. yüzyılda Çinli filozof Hsün-Tzu insanın öz itibariyle kötü olduğunu ve terbiye edilmesinin önemini savunurken, çağdaşı Mensiyüs tam tersini yani insanın iyi olup toplum tarafından bozulduğunu iddia ediyordu.^[21] Biz, bu iki uç arasında kesin bir yargıya varmamaktayız. Fakat modern zamanlara hakim olan felsefenin, karamsar yorum olduğunu kolaylıkla fark edebiliyoruz. Makyavelli, Rousseau, Spinoza gibi Avrupalı düşünürler politik realizmi derinleştirirken, genelin iyiliğini; bireyin bencilliğini kabul ve itiraf etmeye, bu itiraftan hareketle geliştirilecek politikalara dayandırmışlardır.^[22] Devlet, kendi içinde her biri potansiyel birer kurt olan bireyleri birbirine karşı korumak üzere meydana gelecektir. Dolayısıyla, devlet insan tabiatını ters köşeye yatacak, herkesin minimum zararı ve maksimum faydası sağlanacaktır.^[23] İnsanın bencilliği öyle bir surette teşvik edilecektir ki, sonuçta hem kişisel hem toplumsal menfaat mümkün olacaktır. Ve öyle bir surette sınırlandırılacaktır ki, benliğin zararları kişinin kendi vücudunun ötesine taşamayacaktır.

Adam Smith (1723-1790) karamsarlıkta politik realizm boyutuna varmakla birlikte, politik ekonomiyi teorileştirirken kolektif yararın herkesin kendi iyiliğini layıkıyla düşünmesinden doğacağını belirtmiştir.^[24] Bilhassa Amerika'da bu görüş, eski bir papaz olan Emerson'un (1803-1882) her bireyin biricikliğini ve kendini gerçekleştirmesinin en yüksek ideal olmasını formüle etmesiyle büsbütün iyimser bir şekil almıştır. Ona göre, kişi kendini hangi seviyede yaşarsa Tanrı'yı da o seviyede bilecektir; dolayısıyla seviye her yönden ve mümkün

[20] Wolff, Christian (*Trans. Joseph Drake*). *Jus Gentium Methodo Scientifica Pertractatum*. Oxford: Clarendon Press, 1934.

[21] Zhu, Xi. *The Philosophy of Human Nature*. New York: AMS Press, 1973.

[22] Wolff, Jonathan. *An Introduction to Political Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 1996.

[23] Faydacılık (*utilitarianism*) olarak ifade edilen bu etik formülün ilk modern savunucusu sayılan Jeremy Bentham'ın (1748-1832) aynı zamanda modern pozitivizmin kurucularından olması ve kanunların etik kritiğine karşı çıkması çözümü zor bir ikilem oluşturmaktadır. Bu ikilem, hem faydacılıkta hem de pozitivizmde adaletin merkeze alınmaması ile bir parça izah edilebilmektedir. Diğer taraftan, Bentham'ın düşüncesinde zayıflık, yıllarını adadığı kodifikasyon girişimlerinin gerek İngiltere'de gerekse Amerika Birleşik Devletleri'nde hiçbir iltifat görmemesi ile de izah edilebilir. Faydacı okulun temel metinleri için bakınız: Mill, John S.; Bentham, Jeremy (Ed. *Alan Ryan*). *Utilitarianism and other essays*. New York: Penguin Books, 1987.

[24] Smith, Adam. *The Wealth of Nations*. New York: Modern Library, 2000.

olduğu kadar yükseltilmelidir. Emerson'un ahlak yaklaşımı, tabiidir ki, her biri kutsal olan bireylerin birbiriyle ilişkilerini düzenleme hedefine yöneliktir.^[25]

Bu kuramlarda çok güçlü ve haklı bir iddia dikkat çekmektedir: Kişi; sığ olarak değil, en sofistike haliyle kendini düşünmelidir. Kendine yatırım yapan her şeye yatırım yapmıştır. Ayrıca toplum, devlet, millet, vatan.. diye bir kaygısı olmasa bile tüm bunları iyileştirici bir etki yapacaktır. Bu yaklaşımın gerekleri; fertleri toplumun, devletin, milletin, vatanın.. unsurları gibi gösteren ve şahsiliği çizgi dışı ve anormal sayan kültürlerde kolayca benimsenmez. Fakat insan doğası gerçeğine eğilince, kurgu eseri olan yüceliklerin birer küçük parçası olma fikrini bütün insanların istikrarla benimsemelerini ummanın ne kadar zor olduğu görülecektir. Bu beklenti, insanın bencil tarafını büsbütün görmezden gelmek demektir. Sonuçta, realizmin ürünü yaklaşılın idealler olabildiği gibi, idealizmin ürünü de kötü realiteler olabilecektir. Diğer bir deyişle; insan doğasına ve gerçeğine uygun kuramlar arzulanan sonuçları, uygun olmayanlar ise arzulanmayan sonuçları doğuracaktır.

İşte batıdaki sosyal kurumlar ve kavramlar örneklerini verdiğimiz türdeki felsefi yaklaşımlarla paralellik taşırlar. Bu yaklaşımların mümkün olduğunca kılcallaştırılmasıyla politika geliştirilir: ekonomi politikası, eğitim politikası, hukuk politikası... Bunlar şu ikisi arasında vuku bulur: Siyasi realizmle işaret edilen tehlikelerden sakınma çabası ve siyasi realizmle işaret edilen tehlikeler. Bu ikileme, katalizörü insan tabiatı olan bir sosyal dokunun o tabiattan sıyrılmamasının mümkün olmadığını ifade ediyoruz. Eğer bu tabiat kaçınılmaz olarak kötüyse, kötülük ancak dış hedeflere kanalize edilebilir ki; bu, pek çok batılı devletin iç ve dış politikaları ve görünümleri arasındaki farklılığı izah eder.

Politik realizmin düşünce evreninden çıkıp bir karşıt görüş olarak insanların her davranışının iyi olduğunu ve genelin iyiliğine otomatik olarak hizmet ettiğini iddia edebilir miyiz? Elbette hayır. Diğer taraftan, insanın her işinin bencilce olduğu fikrini mutlak bir realite olarak görmek konusunda da tereddütlüyük. Zira bir batılının kıvançla ve neşeyle anlatacağı pek çok kendini tatmin etme ve eğlendirme girişimi, doğulu kültürlerde bir ifade ayıbı sayılabilir. Örneğin "*Kendimi iyi hissetmek için yaşlılara yardım ediyorum.*" gibi bir cümleyi ele alalım. Bir Amerikalı için bu cümle gerçekçilik ve olağanlık ifade ederken doğuda negatif izlenimler uyandırabilir. Öyleyse bencillik normal, evrensel ve mutlak değildir. Aynı örneğe diğer taraftan bakınca ise şu ihtimal de düşünülebilir: Politik realizmin açıklamaları aslında evrenseldir yani herkesi kapsayacak kadar başarılıdır fakat bazıları bu realizmi daha derinden ve saklı olarak yaşamaktadır.

[25] Emerson, Ralph W (Ed. Brooks Atkinson). The Essential Writings of Ralph Waldo Emerson. New York: Modern Library, 2000.

Yani doğulu ve batılı insan özünde aynıdır; farklı algılar ve normlar farklı görüntüler ortaya çıkarmaktadır.

Bu noktada, hukuka dair pek önemli bir algıyı ve bu algının altındaki olguları deşifre etmek adına soralım: Türkiye'deki devlet ve toplum realitesinin ne kadarı insan doğasının siyaset tavrının ürünüdür? Soruyu cevaplamaya geçmeden önce siyaset tavrının alternatifi olarak sunduğumuz hukuk tavrının irdelenmesinde yarar vardır.

HUKUK

Hukuk fikri, temelde dinin ve felsefenin sorusudur ve ilgi alanındadır. Adaletle somutlaşan bir aşkınlığı ifade eder. Felsefi/teolojik boyuttan kopmak hukuktan kopmaktır. Hukuku ideallerden çıkarıp pratiğe hapsedmek bindiği dalı kesmektir yahut kasıtlı ve ideolojik bir manevradır. Bundan sakınmanın yolu, öncelikle düşünmeyi törpüleyen adlandırmalardan vazgeçmekten geçer. Bu doğrultuda, yukarıda eleştirdiğimiz “*hukuk devleti*” terimini bir kenara koyup “*hukuk*” kavramını kendi başına sorgulayalım.

Hukuk yani haklar hakkında bilinmesi gereken mühim bir nokta; hakkın bir düşünme seviyesinde taraflılık ifade ettiği, başka bir düşünme seviyesinde ise birliklilik ifade ettiği. Örneğin, hak ve ödev birbirinin zıttı iki kelime olarak düşünülür. Bu düşünme seviyesinde, hak ve ödev kişinin alacağına ve borcuna karşılık gelir. Daha derin bir seviyede ise böyle bir ayırım ve ikilik yoktur. Örneğin, “*Falancanın hakkındaki görüşün ne?*” şeklindeki bir soru karşısında sunulan görüşün olumlu ya da olumsuz olması aynı derecede muhtemeldir. Hak kelimesi burada nötrdür ve orijinal anlamına daha yakındır.

Hak, gerçek demektir ve gerçekleşmesi gerekeni ifade eder. Kendisinden 5 lira borç aldığınız birinin sizden 5 lirayı geri alması onun hakkıdır, sizin 5 lirayı ona vermeniz ise sizin ödevinizdir. Burada hak ve ödev ayırımı vardır. Diğer taraftan, borcu verenin parasını geri alması onun bir ödevi değilken, sizin 5 lirayı iade etmeniz ödevden başka bir haktır da. Burada iki tarafın, karşıtlığın ve hak/ödev ayırımının üstünde başka bir boyut ve hak söz konusu olmaktadır. Hak, 5 liranın sahibini bulmasıdır. Hukukta taraflar kendileri için hak ve karşıtları için ödev talebinde bulunurken, aslında hak bu iddiaların ve zıtlaşmanın üstünde ve dışında kavranır ve vücut bulur. Diğer bir ifadeyle, nasıl siyaset doğası gereği tarafsız olamıyorsa, hukuk da taraflılık tezahürleri sürdükçe ulaşamaz olmaktadır.

Hakimin aradığı belli bir tarafın değil bütün bir olayın hakkıdır. Hak kavramını ve buradan hareketle hukuk kavramını bu anlamsal objektiflik içinde düşünmeyen bir yargıcın tarafların siyasetinden yahut bir aktör olarak kendi siyasetlerinden kurtulup tarafsız olması mümkün değildir. Çünkü ikilik duygusu

içindedir ve ikilemden kurtulamaz.^[26] Nitekim “*her işin hakkını vermek*” de bu semantik objektifliği taşır. Kastedilen; bir işin hangi yönü hangi ölçüde öneme ve gayrete değerse o kadarını vermektir.

Hakkın bahsettiğimiz aşkınlıkta kavramsallaştırılması ile ayrışmacı bir zihinsel yapı içinde kavramsallaştırılması birbirinden çok farklı iki yaklaşımdır. İkinci yaklaşımla oluşturulan insan hakları, temel haklar, kadın hakları, hayvan hakları gibi düşünme kategorileri aslında kabuğa mütealliktir. Bunlar bir açıdan anlamlı, derinlerde ise sorunludur. Çoğunlukla insan hakkı devlete, temel haklar insanın bölünebilirliği varsayımına, hayvan hakkı insana, kadın hakkı erkeğe referansla düşünülmektedir. Bu durumda gerçek bir tarafsızlıktan söz edilemez.

Öz ve derinlik itibariyle, bu tür sınıflandırmalar hem gereksiz hem de yersizdir. Daha isabetli bir hak tasavvuru gerekli ve mümkündür. Hakkın belli bir kitlesi olamaz. Hak, zıttı olan bir kavrama nispetle ya da olgulara tepkisellikle önyargı sebebi haline getirilmemelidir. Hakkı sübjektif öncelikler değil, objektif olaylar ve olgular belirler. Olay olmadan ve ihtiyaç belirmeden her durumu öngörüymüşçasına hak tayin etmeye kalkmak muhakeme zaafıdır. Çünkü hak, olması ve yapılması gerekendir; olmuş olanı izler. Söz konusu ister bir insan olsun, ister hayvan, ister bir devlet, isterse bir ot... Zamanın herhangi bir anında herhangi bir konuyla ilgili ne kadar kişi, nesne, unsur, etken, değişken vs. varsa hepsinin hakkı vardır. Tüm hakların takdir edilmesi ise hukuktur. Diğer bir ifadeyle hukuk, tüm hakları hesaba katarak hüküm ve tavır üretmek, bu hükme ve tavra göre hareket etmektir. Bu çaba kısaca “*hakkaniyet*” olarak adlandırılmıştır.

Hukuku bu suretle tanımladıktan sonra, siyaset tavrı için sorduğumuz sorunun benzerini dillendirelim: Türkiye’deki devlet ve toplum realitesinin ne kadarı hukuk tavrının ürünüdür? Sorunun cevabı, yine insan doğasının mercek altına alınmasıyla mümkün olacaktır.

İNSAN BENLİĞİNDE HUKUK VE SİYASET TAVIRLARI

Kanunlara uygun olarak tanzim edilmiş ve usul kurallarının tatbik edildiği bir mahkeme salonu düşünelim. Bu salonda görülmekte olan bir davanın taraflarının çekişmesi hangi tavrı ile izah edilebilir? Dışarıdan bakınca “*hukuki*” bir ortam ve iletişim vardır. Fakat tarafların dünyalarına girildiğinde kendilerinin avantajına odaklanmış, bu odaklanmanın gereği olarak rekabet hissi geliştirmiş kişiler görmekteyiz. Taraflar, hakime yüklenen ve hukukun gayesi olan tarafsız

[26] Pozitivizm, kurduğu mantığı korumak için bu anda devreye girer ve uygulayıcıyı ikilemden kurtarmak için “*Fazla düşünme. Senin görevin kanunu uygulamaktır. Hukuk kanundur.*” telkiniyle teskin etmek ister.

hakaniyet görevine paralel değil zıt hareket etmektedirler. Taraflarca her şey zihinde kurgulanan amaçlar için araçsallaştırılmaktadır. Siyaset tavrı olarak adlandırdığımız bir içsel görüntü söz konusudur. Ortamın, prosedürlerin, iddiaların tamamen “hak” eksenli ve “hukuk” görüntülü olması bu gerçeği değiştirmemekte, bilakis derinleştirmektedir. Hakiminse bu içsel görüntüden tamamen arınmış, kısmi haklılıkların ötesinde bütüncül hakkı arıyor olması umulmaktadır. Bunun için hakimın kusursuz adaleti gerçekleştirecek bir içsel duruşa, hukuk tavrına sahip olması gerekmektedir.

Çalışmamızda siyaseti de hukuku da resmi kurumlara bağlı olarak tanımlamadığımızı belirtmiştik. Algılarımızı daha temel ve etkin olan insan psikolojisi zemininden yükseltmek daha yararlı olmaktadır. İnsan bedeninin çiftlerden müteşekkil olması gibi, insan psikolojisi de çiftler arasında hayat bulur. Bu çerçevede, bütünlük ve bencillik hallerini insan benliğinin iki kutbu olarak kabul edebiliriz. Bütünlük boyutunda; kişi, dış ve rakip alem duygusundan yoksundur. Aynılık olmasa bile, ortaklık ve birliktelik duyguları zihne hakimdir. Bencillik boyutunda ise; kişi, dışında ve kendisini sınırlandıran başka bir alemin varlığı duygusunu taşır. İçi ve dışı kuşatan bir paydaşlık ve beraberlik duygusu yoktur. İki algının nirengi noktası şudur: Bütünlük algısında kişinin kendisiyle özdeşleştirdiği ve özdeşleştirmedeği ayrışmaz, bencillik algısında ayrışır.

Serdedilen iki algı, bizlik hattında karışacaktır. Bizlik, mutlak bütünlük ve nihai beraberlik anlamına gelebileceği gibi, tam tersini yani gruplaşarak ayrışmayı ve kolektif bencilliği de ifade edebilir. Bunlar “bizlik”in uzlaşmacı (bütüncül) ve ayrışmacı (bencil) halleridir. Bizlik duygusunun karakterine ve oluştuğu hatta bağlı olarak kişide bencillik ve bütünlük duyguları dinamizm kazanır. Bu yolla benlik, sırf fiziki bedenın sınırlarına bağlı kalmaz; düşüncelerde ve hislerde genişleyip farklı insanları, anlamları, varlıkları, söylemleri ve pek çok şeyi kendine katar ya da kendinden dışlar. Fakat bu katış ya da dışlayış, ahlaken iyi ya da kötü değildir; bütünlüşmeyi yahut bencilleşmeyi yansıtmalarına göre iyi yahut kötü olarak değerlendirilir.

Bencilliğin köpürttüğü dahil ve hariç duyguları pek çok mücadelenin kaynağı olur. Anahtar kelime “zıtlaşma”dır. Benim olan-olmayan, faydama-zararıma gibi... Bencillik algısı bu zıtlıklarla zuhur ettiğinde ortaklıklar kaybolur, bölünme gerçekleşir ve her izafi olan kendini aşır mutlaklaşmak ister. Bencilce algılar derinleşir, davranışlara yansır, hatta teorileştirilir ve idealleştirilir. Bazen çekilme bazen yayılma, bazen tekleşme bazen gruplaşma, bazen övünme bazen yerinme gibi pek çok çatallanmalarla devam eder ve tüm benliği, hatta toplumu kontrolü altına alır. Meydana gelen yapıyı muhafaza adına stratejiler aranırken zeka keskinleşir. Akıl, artık oluşturulan benliğin bir koruyucusu konumundadır. Bencillik seyisi akıl atını eğitmiş ve ona hayat mücadelesinde her türlü manevra kabiliyetini kazandırmıştır. İşte bizim siyaset tavrından kastettiğimiz budur.

Bütünlük algısında ise herhangi bir zıtlasma yoktur. Anahtar kelime “eşleşme”dir. Bencillik nazarıyla kavgalı görünen her çift bütünlük nazarıyla bakınca birbirine eş olmuştur. Fayda, iyi, doğru.. asla tek tarafa dönük olamaz; herkes için vardır. Eşlerin ve eşleşmenin ahengi otomatik olarak faydayı ve iyiyi doğurur; ahenksizlik ve dengesizlik ise herkese zarar verir. Ben ve ötesi birdir. Beni ve ötesini gören iki gözün dışında, bir de birliği gören derin görüş gelişmiştir, ki bütünlük algısı varlığını ona borçludur. Dıştaki gerçekler içte, içteki gerçekler dışta devam eder. İçi değiştirmek yoluyla dış, dışı değiştirmek suretiyle iç değişir. Dışa zarar içe, içe zarar dışa, içe yarar dışa, dışa yarar içe: Bu bağlantılar belirir ve kavranır. Gruplaşmalar ve bizleşmeler, kolektif bencillikler halinde değildir. Genel iyiliğe daha güçlü çalışmayı mümkün kılan herkesçi oluşumlardır. Kişi, salt kendisine (*yahut kendi grubuna*) faydalı olacak bir kurgulama ve hesaplama içine girmediği için olaylara kendisi açısından bakabildiği kadar başkası açısından da bakar. Kendisini ciddiye aldığı kadar başkasını da alır. Kendisi için beklediğini ve aradığını başkası için de bekler ve arar. Çünkü son tahlilde kendisinin ve başkasının eşliğini ve bütünlüğünü içselleştirmiştir. Dolayısıyla, her etkileşim tüm unsurlarıyla beraber bir hakkaniyet istikrarını doğal olarak ortaya çıkarır. Hukuk tavrından kastettiğimiz de budur.

Siyaset ve hukuk tavrılarının mihenk taşı olan amaçşallık konusunu şimdi tekrar ele alalım. Kişinin zimmetinde olan amacı olamaz; ancak haricindeki ve uzağındaki onun amacıdır.^[27] Kişi, benliğini korumak ve yaymak arzusuyla pozisyon alır. Burada her şeyden önce akıl araçsallaşır; şahsın benliğine rengini veren arzulara hizmet ederken önüne gelenleri de araçsallaştırır. Menfaatine gördüğünü talep edici, zararına gördüğünü reddedici bir tavır geliştirir. Bunun için de bir menfaat tartısı kurarak sürekli bir muhasebe imkanı elde eder. İşte, bu, siyaset tavrının en yaygın dışavurumudur. Fakat tek dışavurumu mudur?

Hukuk tavrının ise görünüründe bir amaç sezilse de özünde şahsi bir amaç yoktur. Bu tavır insanda mevcut olan kuvvetlerden en yücesinin, vicdanın tecellisidir. Kişi, vicdanında adaleti duyar ve gücü yeterse filiyata geçirir.

Gerek hukuk gerekse siyaset tavrı insan için tabiidir. Fakat hukuk tavrı net ve yalın bir çizgi izlerken, siyaset tavrıyla tabii arzuların ince-kaba komplikasyonları oluşur. Hırsızlık, yalan, tembellik gibi bencilce semptomlar ve bu semptomlarla mücadele ihtiyacı ortaya çıkar.

Üşüyen birinin çalışıp kazandığı parayla bir battaniye edinmesini hukuk tavrına uygun sayalım. Battaniyeyi çalarak edinmesini ise siyaset tavrına bağlayalım. Kişinin üşüyenleri düşünüp fazla battaniye satın almasını ve dağıtmasını nasıl yorumlamalıyız: hukuk tavrı mı, siyaset tavrı mı? İşte konu tüm dinamizmini

[27] Sahip olduğunu muhafaza etme amacı da kaybetme ihtimali üzerinden farazi bir uzaklık barındırmaktadır.

burada, niyet noktasında kazanmaktadır. Kişi bütünlük algısıyla hareket etmiş ve başkasının ihtiyacını kendisinininkiyle bir tutmuş olabilir. Battaniyeleri aferin için, vergi indirimi için, cennet için dağıtmış da olabilir; fakat bunda bencillik vardır. Bu bencilliği nasıl değerlendirmek gerekir?

Örneğin vergi indirimi için bağış yapılması şeklindeki bencillikleri devlet teşvik edebilir. Bu yolla insan tabiatını faydalı olana kanalize eder. Siyasi, hatta bencil yönelimlerden makbul sonuçlar devşirir: Başarılı devletin bir sırrı zaten budur. Dinler de ödül vaat ederek insanları bencillikten sıyrılmaya yönlendirir ve alıştıırır. Dine uyan insanlar, bu uyuşlarının nihai gayesine varmadıkça bencilirdirler. Burada tekrar soralım: Devletin ya da dinin sergilediği bu gibi tavırlar siyaset tavrı mıdır, hukuk tavrı mıdır?

Bu gibi örnekleri izah edebilmek için dört kombinasyondan bahsetmeliyiz:

1. Dışta siyaset, içte siyaset: Örneğin siyasi partiler siyaset yapma iddiasındadırlar ve siyaset yaparlar. Siyasi tavrın hem bölücü hem bütünlleştirici hallerini sergileyebilirler. Bakış açısına göre iyi ya da kötü her hale şahit olunabilir; kati hüküm verilemez. Fakat temelde bir iç-dış uyumu vardır: Siyaset iddiası vardır ve siyaset yapılır. Bazense siyaset tavrı açıkça kabul edilmez fakat zımninden vardır. Bu durumda, dışsal siyasetin reddi içsel siyaseti derinleştirmektedir.
2. Dışta hukuk, içte hukuk: Adalet, şeffaflığa ve mükemmelliğe vücut verenlere övgüdür. Ütopiktir ya da fiziksel olarak sınırlı bir dünyada gerçekleşebilir.
3. Dışta hukuk, içte siyaset: Kanunların araçsallaştırıldığı, hukukun söylemleştirdiği, yozlaşmayı ve samimiyetsizliği besleyen, adaletsizlikleri ve huzursuzlukları doğuran bir durumdur. İthamlar uçuşur, çekişmeler büyür, kurallar ve kuralsızlık çoğalır, kaygılar artar, korunma mekanizmaları geliştirilir, açık-kapalı mücadeleler sürer gider. Zihinlerde ve yaşamlarda, tahakküm ve tahakküme direnç eserleri meydana gelir. Kanunların hukukla özdeşleştirilmeye çalışıldığı toplumların durumudur.
4. Dışta siyaset, içte hukuk: Saf ve temiz olarak vicdana tabi olan ve her şeyi zihninde bütünlleyen ve kaynaştıran insanların farklı kişilerle muhatap oluşlarının sonucunda ortaya çıkan, siyaset ve manevra görüntüsü altında herkese ve her ana hakkını vermeleri pratiğidir. İç düzen bulandığı an kaybolur.

Sorumuzun cevabına gelirsek: Evet, kişinin normal hali hukuk tavrı üzerine olmalıdır ve öylece görünmelidir. Fakat siyasi tavırdan başkasıyla iletişim kurulamayacak hallerde, iç bütünlüğü ve nihai birliktelik algısını rencide etmemek koşuluyla ve samimiyetiyle siyasete başvurmak da hukuk tavrının bir gereğidir. Zira, tanımımıza göre siyaset tavrının alamet-i farikası olan araçsallaştırma burada esas itibarıyla yoktur. Hukuk tavrının alamet-i farikası olan her şeyi bütünlük içinde fakat kendi şartlarıyla görme ise vardır. Bu şekilde, bir önceki soruyu da cevaplandırmış oluyoruz: Siyasetin her hali bencilce ve menfaate bağlı olmayabilir. Fakat bizim çalışmamızda sorunsallaştırdığımız siyaset, özü hukuk ve hakkaniyet olan, bütünlük algısına dayanan dışsal siyaset değildir; benliğin menfaatine yönelen ve manevralarına dayanan içsel siyasettir.

Peki ahlaklı siyaset, iyi ve güçlü siyaset gibi ihtimaller varken neden siyaset tavrı fenalığa daha yakın konumlandırılmaktadır? Cevap şudur: Siyaset tavrını negatif kılan unsur, bu tavır çerçevesinde etik ideallerin yani objektif iyiliğin ve kötülüğün sorgulanmıyor olmasıdır.^[28] Etik idealler ve değerler samimiyetle sorgulandığında siyasetten çıkmış ve hukuk arayışı başlamıştır. Dolayısıyla, siyaset kavramı ve tavrı bütüncül iyiliğe ve kötülüğe eşit mesafede durmakla hukuka nispetle negatif bir hüviyet kazanmaktadır. Siyaset, semantik nötrlüğü sebebiyle vicdani negatifik; hukuk, vicdani nötrlüğü sebebiyle semantik pozitiflik taşımaktadır. Siyaset tavrı içinde insan, bütünlüğü bencillikle aynı görür ve iyiliği sık sık bencillik boyutuna indirger. Bu boyuta hapsediği için yaptığını fark edemez. Benliği bütünlük düşüncesine açıldığında ise genel ve nesnel bir iyilik kaygısına tutulur. İşte bu anda kişi hukuk tavrına bürünür. Fakat bunda istikrar sağlamak güçtür. Hukukun genel sabitlik kazanması, siyasetin ise genel mutluluk getirmesi hem kişisel hem toplumsal planda neredeyse imkansızdır.

Siyaset ve hukuk tavrılarının ortak özelliği olarak mutlak dinamizmi öne çıkardık. Bu tavrılar bir anda yekdiğerine dönüşebilirler. Reel hayatta, derindeki yani hukuk tavrının üstündeki bütün siyaset örtülerini tek seferde kaldırmaktansa, ona siyasetle bir örtü daha örtmek daha yaygın olarak gözlemlenebilir çünkü daha kolaydır. İnsan beyni için dinamizm zor olduğundan, siyaset tavrı bencil yönelimleri yaşatır; genelleştirici yollar arar. Kanun çoğunlukla budur: Hayatın sunduklarını genellemek suretiyle düşünme zahmetini azaltma ve yapılmak istenenleri gerekçelendirme siyaseti. Yasama, hukuk tavrına ters bir eylemdir. Yargı kuralları ve eğilimleri dahi çoğu zaman hukuk tavrına terstir. Meğer ki, içsel hukukun sonucunda ve miktarınca olsunlar... Fakat unutulmamalıdır ki; iç, derhal siyasiliğe kaçabilir.

Eğer kültürde ve alışkanlıklarda hukuk derinliğini yitirmiş ise, oluşan sığ evrenin “*hukuk*” adı verilen nesnesi de aslında bir siyaset aygıtı olacaktır fakat

[28] Etiği hukuktan ayıran pozitivist hukuk teorisi ve pratiği bu nedenle baştan sona siyasettir.

muhtemelen bu durum uygulamada kanıksanacaktır. Tüm zorluğuna rağmen hukuk arayışı başlamalı ve durağanlaşmamalıdır; zira zaman nehri durdurulamaz. Siyaset örtüleri sabırla kaldırılmalı; hukuk, kültüre ve zihinlere yedirilmelidir.

TÜRKİYE'DEN SİYASET TAVRI ÖRNEKLERİ

Teorik tartışmaların kültüre bağlandığı ve nazarları günlük hayata çevirdiği bir noktadayız. Kültür denince toplum genelinde gözlemlenebilen ve hissedilebilen normları ve davranışları da, bireyin kendi dünyasında kurduğu özel normatif sentezi de düşünebiliriz. Nitekim kültür bireyde ve toplumda karşılıklı besleme yoluyla oluşmaktadır.

Türkiye’de sıkça dile getirilen “*hukuk devleti*” kavramını teorik yönden inceledik. Şimdi ise resmen dillendirilmeyen, çoğu zaman dillendirilmesine gerek duyulmayacak bir yaygınlık ve alışılmışlık taşıyan siyaset tavrının örneklerinden bahsederek konuyu açalım.

Kişisel bir tecrübeyle başlamak ve önerilen siyaset ve hukuk tanımlarını bu yolla açmak istiyorum. Bir kurumdan kimlik kartı almam gerekiyordu. Görevli kişiye gerekli belgelerle müracaat ettim. Kimliğimi bir hafta sonra alabileceğim söylendi. Gün boyu formaliteler peşinde koşmuştum ve yorgunluğum belli oluyordu. Görevli merhamet duygusuyla çalıştığım birimi sordu. Söyledim. Bir kişinin adını vererek kendisini tanıyıp tanımadığımı sordu. Yan masalarda oturduğumuzu söyledim. Kimliğim iki dakika sonra elimdeydi.

Bu yaşanmış olayda benim hakkım kimliğimi en başta ve hemen almamdı. Buna bir engel olmadığı için görevlinin ödevi ve hakkı da bunu gerçekleştirmektir. Fakat görevli, beni kendi “*benlik*” algısına dahil bulmayarak kendi rahatına öncelik vermişti. Belki de otoritesini hissetmek istemişti. Burada ince bir psikolojik amaç ve bu amaca ulaşma aracı olarak da ben ve talebim vardık. Görünürde olay “*hukuk*” (*yani kamu görevi ve yetkilinin beyanı*) çerçevesinde gerçekleşmişti ve bir itirazım olamazdı. İkinci aşamada ise, görevli kişi, beni bir bağlantı üzerinden kendi bizlik algısına dahil ediyordu. Bir benlik genişlemesini ve donmasını ardı ardına yaşıyordu. Bundan sonra benliğini güçlendirecek eylem bana destek olmak ve işimi görmektir. Bu suretle kendisinin bir işi çözülmüş oluyordu. Belki de yine otoritesini hissetmek istiyordu. Yine tespiti güç bir ince amaç ve bu amaca ulaşma aracı olarak ben ve talebim vardık. Olay yine kanun, hukuk, devlet çatıları altında oluyordu. Fakat bu kez kimliğimi almıştım.

İşte benim siyasetten anladığım, bana kimliğin önce verilmemesi ve sonra verilmesi manevralarıdır. Birinci siyasetle hukuksuzluk, ikinci siyasetle ise hukuk gerçekleşmiştir. Fakat sergilenen tavır tüm süreç boyunca siyaset tavrıdır. Hukuk tavrıyla hareket edilseydi en başta kimliğimi alabilirdim: Kimlik gerekliydi, belgeler tamamı, kimliğin o an verilmesi mümkündü. Kısacası,

kimlik çıkartılması -verenden ve verilenden bağımsız olarak- o an haktı ve hukuk tavrının gereği idi.

Bu basitleştirilmiş olaydaki nüve neyse Türkiye'deki hemen her yanlışlığın nüvesi de odur: siyaset tavrı. Bu tavır o kadar içimize işlemiştir ki bu tavidan çıkararak düşünmenin, bütün benlik, kimlik, hayat ve gelecek algılarını (*daha doğrusu, hayallerini*) yerle bir etmesi ihtimali vardır. Kişileri depresyona kadar götürecek bir psikolojik yıkıma yol açması tehlikesi vardır.

Şimdi gördüğüm muamelenin hayattaki yayılımına bakalım: Önce karşımdakinin benlik algısıyla bir şekilde bağ kurmanın makbul olduğunu anlayıp başka yerlerde de buna başvurabilirim. Sonra her bağın her yerde makbul olmadığını anlayıp bazı yerlerde bazı bağlantıları reddederim ya da kullanmam. Sonra şartlara ve etrafına göre renk almak huyuna bürünebilirim. Sözümü, sesimi ve karakterimi kaybederim. Acı çekerim ve bana bu acıyı yaşatmayacak kişileri bularak kendimi hatırlamak ve rahatlatmak isterim. Ya da baştan direnç gösterir ve direnç nedeniyle kaybettiğim kuvveti sosyalleşerek geri kazanmaya çalışırım. Gruplaşıyorum; bu arada siyasete maruz kalan başkaları da gruplaşır. Siyasi tavır, bireyden grup boyutuna taşınır. Örgütler, akımlar, hareketler doğar. Bunları derleyip toparlayan siyasi partiler gibi şemsiyeler kurulur; siyaset barizleşir ve meşrulaşır. Siyaset partilerin uğraşmış ve bu uğraş metotlarıyla beraber olanmış gibi görülmeye başlar.

Siyaset güdüsü ve tavrı makro ölçekte partiler tarafından temsil edilmekte ve yaşatılmaktadır. Oysa siyasetin kaynağı ve dayanağı partilerden ve yasalar-dan ziyade toplumun kendisidir. Siyaset tavrı kültürel zeminde zaten mevcut olmasaydı siyasi partilere ve partilerin söylemlerine iltifat edilmezdi. Partiler, olanı daha sistematik ve daha kronik hale sokar.^[29] Derinleştirir, söylemleştirir ve yasallaştırır. Oysa yasal olan hukuki olan değildir. Onun içindir ki, "*hukuk devleti*"nin temeli sayılan siyasi oluşumlar, çoğunlukla hukukun sosyo-kültürel planda eriyip yok olmasını hızlandırmaktadır.^[30]

1990'larda Sosyal Demokrat Halkçı Partili Adalet Bakanı Mehmet Moğultay, hakim-savcı adayları atamalarında kadrolaşma iddiaları hakkında "*Elbette*

[29] Bu cümleyle, "*partiler siyasetinin kirliliği ve onun karşısında bürokrasi, devlet ideolojisi gibi alternatiflerin iyiliği*" şeklindeki bir varsayımı kabul etmediğimiz açıktır. Tam tersine, siyaset tavrının partilerin çok ötesine taşınmış, devletin tümünü kuşatmış, yaygın bir durum olduğunu göstermeye çalışmaktayız.

[30] Buna paralel olarak, "*hukuk devleti*"nin parçası sayılan bütün kavramlar ve kurumlar, hatta bizatihi hukukun ve devletin çerçevesi kritik edilebilir ve edilmelidir.

kendi partililerimi alacağım.” demişti.^[31] Yıl 2012 olduğunda ise işler tersine dönmüştür fakat işleyiş aynıdır: “*Kemalistler yargıdan tasfiye oluyor.*”^[32]

Bir hukuk örgütlenmesi olduğu iddia edilen devlette hemen her noktada siyaset tavrının varlığını görmekteyiz. Bir kişiye ait ipucu veren her şey (*cin-siyet, memleket, etnik köken, meslek, aile yapısı, sosyal bağlantılar, kişisel geçmiş, giyim-kuşam, jargon, kendini ifade tarzı, mimikler, fikirler, tepkiler...*) o kişiye davranış siyasetini belirlemektedir. İnsan, tüm özelliklerinin arkasında fark edilememektedir; nerede kaldı ki insanın hakları ve onur eşitliği takdir edilsin. Düşük yahut yüksek frekanslı bir çekişme boyutuna indirgenmiş, ilkel ve kaygı güdümlü bir sosyal ilişkiler ağında hukuk ancak istisnai olarak, o da ancak siyasi tavrın onama-reddetme çarkından geçtikten sonra vücut bulabilir. Schmitt’in iddia ettiği gibi, siyaset hem her yerde olup hem de hep en üste çıkacaktır.^[33]

Atamalardan işlemlerin sıraya konmasına, taleplerin dinlenmesinden haklı ya da haksız bulunmasına, kanunların yorumlanmasından gerekirse zorluk ya da kolaylık yapılmasına kadar kamunun her alanı siyasetle işlemektedir. Görevlerin ve fırsatların dağıtılmasında hukuk altı ince siyasetler etkin olmaktadır. Kanunlara bağlı kalındığında bile aslında siyaset tavrı hükmünü sürdürmüş olabilmektedir. Çünkü pek çok kanun daha en başta siyaset mahiyetli saiklerle yapılmıştır. Bu gerçeği insanlar sezdikleri ve bildikleri için, uygulama da bir siyasi mahiyetli tepkisellik zinciri içinde gerçekleşmektedir. Bu zincir, etkiler ve tepkimeler halinde her yeri kuşatmaktadır.

Toplumumuzda arkadaşlıklar, tanıdıklıklar, yakınlıklar üzerinden güçlenmek ve hareket etmek bir zaruret halini almaktadır.^[34] Kimse bu gibi zaruretlere uymak nedeniyle yadırganamaz; çünkü en doğal bir hakka kavuşmak bile mevcut sosyo-kültürel mekanizmalara uymak şartına bağlanmıştır. Hiç olmazsa mağdur edilmeyecek kadar bir güce sahip olabilmek için, manevra yapabilecek kadar bir siyasi kabiliyet kazanılması şart olmaktadır. Bu gibi sosyo-psikolojik şartları temin için uğraşan, aslında en tabii bir içgüdü olan güvenlik kaygısına düşmüş insan daimi bir hesap-kitap kaygısına itilmektedir. Bu hesap-kitap devlet hiyerarşisi içinde muadillere, asllara ve üstlere karşı ayrı suretlerde tecelli etmektedir. Vatandaşlar arası muhataplık hallerinde de dışsal ilişki açısından

[31] Karaalioglu, Mustafa. “*Yargıyı siyasallaştırma hakkı!*” YENİŞAFAK. 7 Temmuz 2005. <http://yenisafak.com.tr/arsiv/2005/temmuz/07/mkaraalioglu.html> Erişim Tarihi: 14 Mart 2013.

[32] AKŞAM. Kemalistler yargıdan tasfiye oluyor. 13 Mayıs 2012. <http://www.aksam.com.tr/guncel/kemalistler-yargidan-tasfiye-oluyor/haber-115698> Erişim Tarihi: 14 Mart 2013.

[33] Schmitt, Carl (*Tercüme: Emre Zeybekoğlu*). Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm. Ankara: Dost Kitabevi, 2005.

[34] Cüceloğlu, Doğan. “*Türk Kültüründe Değişenler ve Değişmeyenler Üzerine*” Cumhuriyet Modaları: 75 Yılda Değişen Yaşam, Değişen İnsan. Özkan, Deryan (ed.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

yine bir hiyerarşi kurgusu oluşmakta ve taraflar bu kurguya bağlı kalarak hareket etmektedir.^[35] Bu kurgunun etkisi altında olunmadığında ise muhtemelen artık karakter haline gelen siyaset tavrı, kişinin kendi psikolojik yönelimleri çerçevesinde içsel ve olağan olarak yaşanmaktadır.

Bir halk düşünelim ki, hemen herkes aynı bulaşıcı hastalıktan mustarip olsun ve o hastalığın ilacı yine o hastalığa yakalanmak olarak görülsün. Siyaset tavrının aşu miktarınca her bünyede bulunması elbette gereklidir. Bilhassa hukuk tavrını kendi varlığında sarsılmaz hale getiren kişilerin ilm-i siyaseti bilip uygulaması bir zarurettir. Fakat bunun dozu ne olmalıdır? İlm-i siyaset hangi dozdan ve hangi psikolojik durumdan sonra cehl-i hukuk anlamına gelmektedir?

Siyaset tavrına mahkum olmak, sürekli bu tavrın gereği olan hesap-kitap alışkanlığıyla hassaslaşmak ve küçülmek, bu nedenle büyük düşünceler ve hakiki siyasetler geliştirememek pek acı bir durumdur. Ülkemiz, devletiyle ve halkıyla aşırı siyasilik tavrının marazlarına yakalanmıştır. Birçok ilişkiler ve iletişimler hamleleşme halindedir ve öyle algılanmaktadır. Kurumlar, enerjilerinin önemli kısmını bahsedilen olgu nedeniyle üretime değil sosyal imaja ve konumlanmaya harcamaktadır. Çoğu siyasete yenilmiş ve siyasetin dışında bir önceliği tanıyamaz haldedir. Önemli başarıların ve atılımların gerçekleşeceği bir düşünce ve kültür zemini sağlanamamaktadır. Örneklendirmek gerekirse; Türk Silahlı Kuvvetleri on yıllar boyunca konusu askerlik olan bir siyaset kurumu görüntüsü vermiştir.^[36] Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluşundan beri konusu din olan bir siyaset kurumu gibidir.^[37] Üniversiteler yükseköğrenim temalı, mahkemeler yargı temalı siyasetler gütmektedir. Ve saire... Kurumların çalışma alanlarının özüne hakkıyla dokunabilmeleri için gerekli olan siyasi tavidan arınma koşulu yerine gelmemiştir. Halk da aynı şekilde alış-verişinden yatırımına, resmi işlerinden gündelik hayatına kadar pek çok alanda siyaset tarzında ve tavrında hareket etmektedir.

Her işlemde, eylemde ve ihmalde bir siyaset söz konusu iken, objektif görünümlü kanunların yapılması ve uygulanmasında bile siyaset renkli kaygılar hakim iken; devlete hukuk devleti denmesi ancak siyaset icabı olabilir. Türkiye Cumhuriyeti kavramsallaştırdığımız anlamda bir siyaset devletidir. Zira toplum siyaset toplumdur; kültür siyaset kültürüdür.

[35] Tiedens, Larissa; Chow, Rosalind; Unzueta, Miguel. “*Complementary Contrast and Assimilation: Interpersonal Theory and the Social Functions of Contrast and Assimilation Effects*” *Assimilation and Contrast in Social Psychology*. Stapel, Diederik; Suls, Jerry (ed.). New York: Psychology Press, 2007.

[36] Hale, William. *Turkish Politics and the Military*. Londra: Routledge, 1994.

[37] Kaya, Emir. *Balancing Interlegality through Realist Altruism: Diyanet Mediation in Turkey* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. London: University of London-SOAS, 2011.

SONUÇ

Bu çalışmamızda önce kavramsal sonra kültürel bir sorgulamayla “*hukuk devleti*”nin realitesini tarttık. Bu terimin hem hukuk dogmatiği hem de hukuk sosyolojisi açısından kusurlarını inceledik. “*Hukuk devleti*”nin sosyal gerçeklerle anlamlı bir bağ kurmadığını gözlemledik. Anayasa hukukunun Avrupa’dan iktibas edilen bu terimiyle zihinlerde afaki bir örtü oluştuğunu, bu örtünün toplum olarak baştan başa siyasetle örüldüğümüz vakıasını bizden sakladığını tespit ettik. Sonuç olarak, hakiki teşhisler ve tedaviler yapılamadığını gördük.

Bu bulgular ışığında, hukuk devleti ifadesinin yanlış olduğunu, kanun devleti denmesi gerektiğini, kanunların da esasen hukukun ruhuyla barışık olmadığını iddia ediyoruz. Kanunlar ancak hukuku bir parça somutlaştırmaya matuf olarak, o da ilkesel bazda ve esnek bir usul planında faydalı olabilir. Aksi halde, ister siyaseten isterse hukuken hareket edilmek istensin, kanunlar çoğu zaman işleri tıkayıcı etki yapar yahut bencil eğilimler doğrultusunda kullanılır. Siyaset tavrını hastalıklı ve mütehakkim bir hale sokar. Çünkü hukukun heykelleri sayılan kanunların dokusunda dahi çoğu zaman siyasi güdüler vardır: Bir neslin, kişinin, partinin, komisyonun ya da grubun kendi dışına taşan, geleceğe ve pek çok şeye nüfuz etmek isteyen açılma arzusu. Siyaseten başlanmış bir işin hakkaniyet halkaları doğurması sosyal hayatta pek güçtür: Siyaset tavrı, siyaset doğurur. Zira siyasi tavır muhataplarına aların verir ve onlarda benzer davranışlar geliştirmek dürtülerini uyandırır.

Kanunların tasvir ettiğimiz şekilde yapıldığı, uygulandığı ve kullanıldığı bir kültürde istikrarlı ve karşılıklı güven veren bir sosyal psikolojinin oluşması zordur. Tam tersine, insanlar güvensizliklerini yansıtan davranışlara yönelecek ve birer siyaset insanı olmak zorunda kalacaklardır. Emniyetsiz kuytuların manevracı kişiliğine bürüneceklerdir. Tabiidir ki, her yerde ve her boyutta siyasetle yoğrulan bir toplumda kimse kazançlı çıkmayacaktır. Politik realizmin a priori varsayımı olan bencillik ve kötülük, a posteriori doğrulanmış olacaktır.

Kültürümüzü yakından ve ciddi olarak sorgulamadıkça ve anlamlandırmadıkça bu kültürün ihtiyacı olan kararlılıkların yönünü ve tabiatını tayin edemeyiz. Hukuk disiplininin çoğu terimi bu bağlamda fayda kadar zarar da doğurmaktadır; muhakeme ve muhasebe yollarını bozmaktadır. “*Hukuk devleti*” terimi, mevcut kültürel zemine uyumsuzluk nedeniyle tam olarak böyle bir işlev kazanmıştır. Ortada herkesin farkında olduğu veya hissettiği sorunlu etkileşimler vuku bulurken, sıradan insani güdülere akademik terminolojiyi kullanarak ilave etki kanalları açmak ve güya nötr anlamlar yüklemek neden gerekli olsun?

Devlet bünyesinde gerçekleşen her işte kuralların hakim olduğunu kim iddia edebilir? Siyaset tavrıyla açıkladığımız girişimlerin muazzam ve kesintisiz etkisini kim inkar edebilir? Siyaset tavrının oluşturduğu tekinsizlik sonucunda, insanların hukuk tavrından vazgeçmeye ve siyaset tavrına zorlandığı bir kültürde yaşamaktayız. İnsanlar hak ettikleri şeylere ulaşmak ve hak etmediklerinden korunmak için bile tevessüllere ihtiyaç hissedebilmektedirler. Akıbet, hakkaniyetten ve liyakatten öte, sıklıkla sosyal konumlanma kabiliyetine bağlı olmaktadır.

Siyasi davranma mecburiyeti sosyal ilişkileri ve iletişim kanallarını kuşatmış durumdadır. Enerjisini ve üretkenliğini böylesi bir mecburiyete adayan insanların içinde buldukları kültür gelişmemiş, hakiki medeniyetten mahrum kalmıştır. Dahası, bu tavır içinde kaldığı sürece emeklemekten veya yerinde dönmekten başka bir hareketlilik sergileyemez. Bütüncül, tutarlı ve kalıcı bir sistem kuramaz; kopuk sistemler karmaşası ortaya çıkarır.

Türkiye’de hukuk alanında toplumda ve medyada yürütülen tartışmaları takip edince gerçekten teorik sorunlar olduğu zannına kapılmak mümkündür. Oysa bu tartışmalar, kavramların teorik geçerliliğine değil, sistemsel anlamlarına da değil, çoğunlukla pratikte kullanılabilirliğine ve avantaja dönüştürülebilirliğine yöneliktir. Ekseriyetle siyaset tartışmalarıdır. Hakkaniyetle vücut bulan hukuk tavrı, içine girdiğimiz kültürel kıskaç nedeniyle kaygılarımızda pek az yer bulmaktadır. Kendini koruma ve genişletme dürtüsüyle vücut bulan siyaset tavrı ise makul ve makbul ilm-i siyaset sınırlarını çoktan aşmış, hep beraber birbirimize kurduğumuz ve korunmaya çalıştığımız tuzakları meydana getirmiştir. Daimi olarak kaygı pompalamakta ve gard almaktayız.

Çözüm, hukuk tavrının yaygınlaşması ve normlaşmasıdır. Fakat bu, ancak kültürün ve insan psikolojisinin derin ve kuytu köşelerinden siyaset dürtülerinin kazınması ile olabilir. Ahlak, din, felsefe.. hangi kanaldan olursa olsun, insanları bütüncüllüğe ve hakkaniyete taşıyan düşüncelerin hem kıymet hem de uygulanabilirlik bulması elzemdir. Aksi halde, dini/felsefi fikirler dahi siyasilik tezgahından geçip hedeflerine ve söylemlerine zıt hüviyetlere bürünebilecektir. Siyaset tavrının her şeyi kendi rengine boyama potansiyeli küçük görülmemelidir.

“*Hukuk*” adı verilen kurumsal olguya bu bilinçle bakınca, “*hukuk*” disiplininin terimleri ve kavramları ne kadar da yüzeysel durmaktadır: “*İnsan ve kültür aynı olduktan sonra sistemin ve unsurlarının etiketlerinin ne önemi var?*” dedirtmektedir. Nitekim “*hukuk devleti*” yakıştırmaları da sosyo-legal etkileşimlerimizi istila eden siyaset tavrının basit bir oyun sahası olmaktan öteye geçememektedir. Onun içindir ki, Türkiye’ye bugünkü haliyle “*siyaset devleti*” demekle isabetli bir tarif sunduğumuzu düşünüyoruz.

